

**TREBALL DE FI DE GRAU: LA FIGURA D' ABIMAEEL GUZMÁN I LA
CONCEPTUALITZACIÓ IDEOLÒGICA DE SENDERO LUMINOSO EN EL MARC
DE LA GUERRA POPULAR AL PERÚ**

ELOI CASTELLANO ARAGONÉS

TUTOR: VÍCTOR BRETÓN SOLO DE ZALDÍVAR

CURS D'HISTÒRIA 2022-2023

RESUM INTRODUCTORI

Resum: El 17 de maig de 1980, la República del Perú iniciava els seus primers comicis electorals des de 1963. Fou una jornada electoral generalment pacífica, exceptuant un fet particular que va ocórrer al poble de Chuschi, a la província d'Ayacucho: militants del Partit Comunista del Perú – Sendero Luminoso entraven armats al Registre Electoral, robant i cremant les urnes i paperetes electorals que trobaren. Era l'inici de 20 anys de "Guerra Popular" contra l'Estat del Perú, l'inici de l'Època del Terrorisme. Sendero Luminoso i el seu líder, Abimael Guzmán, destacaven per la seva naturalesa, única en l'Amèrica Llatina i en el Moviment Comunista Internacional. La cosmovisió senderista correspon a un exemple extrem de les conseqüències de la degeneració d'una idea.

Paraules clau: Maoisme, Terrorisme, Guerrilla, Materialitat, Abimael Guzmán.

Resumen: El 17 de mayo de 1980, la República del Perú iniciaba sus primeros comicios electorales desde 1963. La jornada electoral se desarrolló, generalmente, sin incidentes, excepto un hecho particular en el pueblo de Chuschi, situado en la provincia de Ayacucho: militantes del Partido Comunista del Perú – Sendero Luminoso entraban en el Registro Electoral a punta de pistola, robando y quemando las urnas y papeletas electorales que encontraron. Era el inicio de 20 años de "Guerra Popular" contra el Estado del Perú, el inicio de la Época del Terrorismo. Sendero Luminoso y su líder, Abimael Guzmán, destacaban por su naturaleza misma, única en la América Latina y en el propio Movimiento Comunista Internacional. Su cosmovisión corresponde perfectamente a un ejemplo extremo de las consecuencias de la degeneración de una idea.

Palabras clave: Maoísmo, Terrorismo, Guerrilla, Materialidad, Abimael Guzmán.

Abstract: On the 17th of May of 1980, the Republic of Peru celebrated its first democratic elections since 1963. It was a generally peaceful election day except for one single incident in the village of Chuschi, Ayacucho: armed militants of the Communist Party of Peru – Shining Path entered the Electoral Registry, stealing and burning both the ballot boxes and the ballots they found. It was the start of a 20-year "People's War" against the State of Peru and the era of the Internal Conflict in the country. Both Shining Path and its leader, Abimael Guzmán, stood out because of their own nature, unique in both the Latin American context and the International Communist Movement one. Its cosmovision is a perfect example of the consequences resulting from the degeneration of an idea.

Key words: Maoism, Terrorism, Guerrilla, Material Conditions, Abimael Guzmán.

ÍNDIX

---

1. INTRODUCCIÓ I OBJECTIUS DEL TREBALL	4
2. ELS PRECEDENTS MÉS DIRECTES: LA REALITAT MATERIAL DEL PERÚ, LA FIGURA DE MAO TSE-TUNG I L'ONADA REVOLUCIONÀRIA DE L'AMÈRICA LLATINA	5
2.1. La realitat material del Perú	5
2.2. L'onada revolucionaria a Amèrica Llatina	11
2.3. Mao Tse-Tung i la Revolució Cultural Xinesa	14
3. MARX, LENIN, MAO I GONZALO: LA QUARTA ESPASA DEL COMUNISME	18
3.1. Abimael Guzmán i el Presidente Gonzalo	18
3.2. La figura del "Gran Home" dins Sendero Luminoso	21
3.3. Abimael Guzmán: Figura històrica	25
4. TEORIA I PRAXI DINS EL PARTIT COMUNISTA DEL PERÚ – SENDERO LUMINOSO ...	28
4.1 La construcció i expansió del Partit	28
4.2 L'ús del terror i el culte a la violència	31
4.3 Les bases de suport de Sendero Luminoso	33
5. CONCLUSIONS	36
6. BIBLIOGRAFIA	37
7. ANNEX	39

1. INTRODUCCIÓ I OBJECTIUS DEL TREBALL

L'any 1980, el Partit Comunista del Perú – Sendero Luminoso iniciava les seves activitats guerrilleres contra l'Estat del Perú, donant inici a la que seria coneguda com l'Època del Terrorisme del Perú, la qual finalitzaria l'any 2000.

Des de la Revolució Cubana de 1959, l'Amèrica Llatina es va convertir en una zona geopolítica molt activa i de gran dinamisme dins el marc de la Guerra Freda i, tot i que es podria considerar a Sendero Luminoso com simplement un procés revolucionari més, l'excepcionalitat del seu cas en l'àmbit ideològic i de praxi dona lloc a la possibilitat de poder realitzar un estudi únic en torn a la seva cosmovisió.

En un món realment tant divers com és el del comunisme, tant disgregat i molt menys monolític del que es podria aparentar, resulta de gran interès el moviment senderista, el qual aparegué en l'escenari internacional com l'autoproclamat màxim exponent del marxisme després de la “traïció” de Deng Xiaoping a partir de la mort de Mao Tse-Tung i el trànsit de la República Popular de la Xina a una economia de mercat, agafant una interpretació particular d'una doctrina d'anàlisi de la realitat, com és el maoisme, com un dogma irrefutable, a l'hora que presentava elements característics propis de la tradició andina clàssica i promulgava, tant internament com externament, un culte a la personalitat cap a un líder, un messiès, que es podia trobar en un professor universitari de filosofia, Abimael Guzmán.

El treball no es basarà en fer un resum de la guerra llançada per Sendero Luminoso contra l'Estat del Perú, tot i que sí que s'haurà de saber oferir el context quan aquest sigui necessari. Evidentment, no es tracta ni molt menys de justificar les més que condemnables accions de Sendero Luminoso i els seus actes terroristes de violència indiscriminada en un context tant delicat com fou el període del terrorisme al Perú.

Aquest treball es basarà en conèixer, entendre i saber explicar la perspectiva i cosmologia de Sendero Luminoso que van donar lloc a un conflicte armat d'alt grau de violència en i com va anar variant i desenvolupant-se durant la totalitat de la guerra. De la mateixa manera, es buscarà entendre i explicar la importància de la figura d'Abimael Guzmán, no només en la mateixa configuració de Sendero Luminoso, sinó també en la de la corrent maoista i del marxisme peruà, a més del significat d'autoritat i terror que pot representar en la població del Perú.

2. ELS PRECEDENTS MÉS DIRECTES: LA REALITAT MATERIAL DEL PERÚ, LA FIGURA DE MAO TSE-TUNG I L'ONADA REVOLUCIONÀRIA DE L'AMÈRICA LLATINA

El Partit Comunista del Perú – Sendero Luminoso va aparèixer a finals de la dècada de 1960, com una escissió del Partit Comunista del Perú – Bandera Roja, que al seu torn ja fou una escissió de l'originari Partit Comunista del Perú, però, com s'ha arribat a aquest punt? Quines foren les influències que van donar lloc a la formació del partit?

2.1. LA REALITAT MATERIAL DEL PERÚ

Per molt que pugui semblar una obvietat, és necessari destacar el fet que el Perú és un país amb un context particular i una herència històrica concreta, desenvolupat a través del temps d'un model específic i únic. Per tant, és necessari fer una ullada a quina era la realitat del Perú que va motivar la formació i insurrecció de Sendero Luminoso.

El Perú és una de les diferents actuals repúbliques que formaren part del Virregnat del Perú, és a dir, que foren colònies de la Monarquia Hispànica. Cal destacar que el període de colonització d'Amèrica per part de les potències europees va ser un d'extremada violència, sent especialment el de major magnitud d'aquesta per les societats rurals llatinoamericanes, ja que es van establir per la força grans latifundis on les comunitats indígenes van perdre les seves terres, passant moltes a ser subjectes a relacions de servitud; serien aquests latifundis els que arribarien a dominar les economies i la societat agrària del període colonial fins a les dècades en que els països de l'Amèrica Llatina van començar a dur a terme les seves particulars reformes agràries (De 1960 a 1980).¹

El cas de les reformes agràries llatinoamericanes resulta de gran interès donat el context en que s'inicien. Amb la Revolució Cubana de 1959, els Estats Units posaren en marxa l'anomenada *Alianza para el progreso*, per tal d'aconseguir la modernització dels països llatinoamericans a través del reformisme i poder evitar així la possibilitat d'una revolució comunista, prenent la reforma agrària una gran importància. En el cas concret del Perú, els conflictes rurals i les demandes dels camperols es van intensificar als inicis dels anys seixanta, però aquestes es veurien aturats, al complir-se part de les seves demandes, amb la reforma agrària que el President Fernando Belaúnde va impulsar al 1964.

---

¹ KAY, C. (2003). Estructura agraria y violencia rural en América Latina. En *Sociologías*, 5(10), pp. 221.

Va ser una reforma amb objectius purament polítics, impulsant-se únicament en aquells territoris de major violència rural, expropiant diversos latifundis i redistribuint la terra als seus antics arrendataris com a propietat privada. La següent reforma agrària, però, no tindria tanta acceptació; aquesta la va impulsar el President Velasco Alvarado el 1969 i, tot i que inicialment es va gaudir d'un període de certa tranquil·litat, la violència va retornar, donada l'exclusió parcial (a vegades fins i tot, total) dels camperols indígenes en el repartiment de terres, a més de mostrar-se les comunitats rurals disconformes amb el caràcter estatista i col·lectivista de tal reforma.²

No obstant, tant partidaris com contraris a la reforma agrària van experimentar l'enorme impacte que aquesta va significar. Les cooperatives van emergir com la cara d'aquesta nova reforma i fins a 15.000 unitats agrícoles van ser expropiades i consolidades en forma de 1708 adjudicacions col·lectives a les que 300.000 famílies van ser nomenades beneficiaries al incloure-les com a membres de les cooperatives. Conseqüentment, no podem parlar d'una distribució de la terra com a tal, sinó més aviat de la consolidació de la propietat de la terra en grans unitats parcel·laries, territorialment disperses i de gran varietat en el seu interior, tant de formes de tinença com de sistemes de producció. La reforma agrària, a part de ser, en la seva major part, poc exitosa en l'àmbit productiu, va ser també exclusiva, tal com ja s'ha mencionat; les SAIS (Societats Agràries d'Interès Social), és a dir, les terres adjudicades a les comunitats indígenes, només van correspondre a seixanta unitats de terra adjudicades, afectant a 60.990 famílies, mentre que les cooperatives controlades pels treballadors ascendien fins a les 502, afectant a 103.699 famílies.³

La violència resultant no va ser únicament fruit de la mala planificació de la reforma agrària, sinó també del profund ressentiment i frustracions presents en el país, representades en forma del racisme i l'exclusió, herència directa del passat colonial.

I és que Sendero, tot i ser indubtablement un moviment polític modern exemplifica al seu torn un aspecte fonamental de la societat peruana, sent aquest el pes de la tradició

---

² KAY, C. (2003). Estructura agraria y violencia rural en América Latina. En *Sociologías*, 5(10), pp. 222-225.

³ MAYER, E. (2009). *Cuentos feos de la reforma agraria peruana*. Instituto de Estudios Peruanos: Lima, Perú, pp. 50-54.

històrica. Sendero Luminoso també es configuraria com una reformulació de la tradició andina, catòlica, colonial i pre-hispànica.⁴

En substitució de la fe catòlica i la Bíblia, Sendero Luminoso aposta per diferents tipus “d’escriptures sagrades”, les ensenyances de Marx, Engels, Lenin, Stalin i Mao, especialment Mao, i Abimael Guzmán s’erigeix com el “profeta” contemporani, el més gran marxista viu i el messiès del comunisme internacional. Amb Sendero perviu la visió “encantada” del món, sobreviuen els axiomes i el dogmatisme, es manté la idea d’una figura omnipotent que es presenta com la màxima autoritat i es continua creient en la “redempció”, la qual ara també es pot donar en la mateixa vida, i no només després d’aquesta; es creu, en definitiva, en una nova versió d’aquell “Regne del Cel” que arribaria a la Terra, aquest cop, a través de la insurrecció. Els agents poden canviar, però les bases del missatge que propugna Sendero Luminoso no són noves, altres ja les han tingut per bandera en el passat, el qual no acaba de morir del tot.⁵

Per a entendre més en detall el pes del passat en el Perú contemporani es farà ús d’una criatura en el seu imaginari popular, la figura del *pishtaco*. El *pishtaco* es constitueix com una representació satanitzada d’un altre, del qual es té vigència des de la colonització europea; aquesta va constituir un dels més grans exemples de diferenciació entre els “altres” i “nosaltres”, amb un rerefons totalment racista es van convertir als indígenes en “indis” o “sub-desenvolupats”. El *pishtaco* apareix com una resposta racista al mateix racisme, diferenciant entre els éssers “bons” i els inherentment “malvats”: pels colonitzats, els colonitzadors; per Sendero Luminoso, les elits riques que exploten als pobres i, eventualment, qualsevol que es mostrés contrari al seu moviment; pels contraris a Sendero, els mateixos senderistes. Aquesta és una idea profundament incrustada en el pensament de la societat, la qual ha sobreviscut durant segles, coexistent de forma inusual amb la proliferació del marxisme (al ser una aquest una doctrina de pensament basada en el materialisme, la dialèctica i el pensament racionalista) i sobrevivint a la seva caiguda,

---

⁴ PORTOCARRERO, G. (2015). *Profetas del Odio. Raíces culturales y líderes de Sendero Luminoso*. Fondo Editorial de la Pontificia Universidad Católica del Perú: Lima, Perú, pp. 16.

⁵ L’historiador i intel·lectual peruà, Alberto Flores Galindo, fundador de *Sur Casa de Estudios del Socialismo*, va decidir indagar en el passat del seu país (ja amb Sendero havent iniciat les seves accions guerrilleres) per tal de poder entendre les bases del conflicte que estava vivint, partint de la base dels pensaments utòpics que han sobreviscut en l’imaginari col·lectiu de la societat peruana. A destacar, l’obra FLORES GALINDO, A. (1986). *Buscando un Inca. Identidad y utopía en los Andes*. Instituto de Apoyo Agrario: Lima, Perú.

posant en evidència el nucli colonial de la societat peruana, exemplificat de forma simple en el racisme i l'exclusió.⁶

La figura del *pishtaco* o més ben dit, la seva assimilació amb una figura eminentment malvada, parteix d'una figura mitològica de l'imaginari col·lectiu andí amb la qual comparteix nom. En la novel·la de Mario Vargas Llosa, "*Lituma en los Andes*", l'autor ens ofereix una descripció d'aquest ésser:

*"Foráneo. Medio gringo. A simple vista, no se lo reconocía, pues era igualito a cualquier cristiano de este mundo. Vivía en cuevas y perpetraba sus fechorías al anochecer. Apostado en los caminos, detrás de las rocas, encogido entre pajonales o debajo de los puentes, aguardaba a los viajeros solitarios. Se les acercaba con mañas, amigándose. Tenía preparados sus polvitos de hueso de muerto y, al primer descuido, se los aventaba a la cara. Podía, entonces, chuparles la grasa. Después, los dejaba irse, vacíos, pellejo y hueso, condenados a consumirse en horas o días. Ésos eran los benignos. Buscaban manteca humana para que las campanas de las iglesias cantaran mejor, los tractores rodaran suavemente y, ahora último, hasta para que el gobierno pagara con ella la deuda externa. Los malignos eran peores. Además de degollar, deslonzaban a su víctima como a res, carnero o chanco, y se la comían. La desangraban gota a gota, se emborrachaban con sangre."*⁷

El que destaca del *pishtaco* en l'obra de Mario Vargas Llosa és la seva equiparació amb Sendero Luminoso, amb els *terrucos*⁸, donat el salvatgisme dels seus mètodes.⁹

A part del *pishtaco*, cal destacar que hi ha un altre "mite" o "fantasma" d'herència colonial en l'imaginari de la societat peruana, però aquest cop, exclusiu d'una classe mitjana i alta criolla: el fantasma de la "indiada" insubmissa i el temor resultant a la creença de la seva insurrecció.¹⁰

⁶ PORTOCARRERO, G. (2015). *Profetas del Odio. Raíces culturales y líderes de Sendero Luminoso*. Fondo Editorial de la Pontificia Universidad Católica del Perú: Lima, Perú, pp. 25-33.

⁷ VARGAS LLOSA, M. (1993). *Lituma en los Andes*. Editorial Seix Barral: Barcelona, Espanya, pp. 33-34.

⁸ Adjectiu peruà que equival a "terrorista".

⁹ Un altre exemple de l'assimilació de Senderistes amb aquests monstres el podem trobar a WEISMANTTEL, M. (2017). *Cholas y pishtacos. Relatos de raza y sexo en los Andes*. IEP: Lima, Perú. En aquest cas són catalogats com a "*ñaqak*", una altra denominació del terme "*pishtaco*".

¹⁰ PORTOCARRERO, G. (2015). *Profetas del Odio. Raíces culturales y líderes de Sendero Luminoso*. Fondo Editorial de la Pontificia Universidad Católica del Perú: Lima, Perú, pp. 40-41.

La guerra popular que Sendero Luminoso va iniciar contra l'Estat peruà va ser interpretada per molts com una nova aparició d'aquest fantasma. La realitat, però, és que això es tractava d'una sobreestimació de la capacitat senderista, car la relació de Sendero amb les comunitats indígenes i camperoles fou sempre molt circumstancial, quan no totalment antagònica. De fet, la derrota de Sendero Luminoso va ser en part gràcies a la proliferació de rondes camperoles aliades amb l'Estat, donada la violència de la guerrilla contra aquestes mateixes comunitats. Les rondes camperoles ja existien des de mitjans dels anys 70, per a defensar les comunitats rurals quan l'Estat era incapaç o no tenia la voluntat de fer-ho, i la seva relació amb Sendero Luminoso ràpidament va canviar de la col·laboració cap a l'enemistat.¹¹

De la mateixa manera que és necessari explicar la tradició colonial per entendre la configuració de Sendero Luminoso, també és, òbviament, necessari esmentar la tradició de la pròpia esquerra peruana.

Partint d'aquesta base, és imprescindible dedicar unes línies a José Carlos Mariátegui, fundador del Partit Socialista Peruà (des de 1930, anomenat com a Partit Comunista del Perú) i la seva obra magna, els *7 ensayos de interpretación sobre la realidad peruana* en els quals analitza diversos temes d'interès contemporani sobre la societat del Perú des de l'òptica del materialisme històric i el marxisme, però sense basar-se exclusivament en l'objectivitat i deixant que el seu propi pensament jugui també una part en l'obra (d'aquí que siguin assaigs "d'interpretació"), dels qual en destacarem la qüestió econòmica, la qüestió de l'indígena i la qüestió de la terra.

En l'àmbit econòmic, Mariátegui afirma que dins el Perú hi conviuen de forma simultània tres tipus d'economies, tot i ser un país eminentment agrari: els residus d'una economia "comunista" en les comunitats indígenes, sent aquest el tipus d'economia predominant abans de la colonització hispànica; una economia feudal, basada en els ja mencionats latifundis, establerts pels colonitzadors; i, finalment, una economia burgesa i capitalista, sorgida amb la independència i l'establiment d'una república criolla i aristocràtica.¹²

---

¹¹ KAY, C. (2003). Estructura agraria y violencia rural en América Latina. En *Sociologías*, 5(10), pp. 226-227.

¹² MARIÁTEGUI, J.C. (2007). *7 ensayos de interpretación de la realidad peruana*. Fundación Biblioteca Ayacucho: Caracas, Venezuela. (Original de 1928), pp. 20.

Sobre la qüestió de l'indígena, Mariátegui rebutja totes aquelles tesis que interpreten la problemàtica com quelcom ètnic, moral, religiós o d'educació i argumenta, a partir d'un anàlisi materialista, que l'arrel del problema és de caràcter sòcio-econòmic i que es troba en el règim de propietat de la terra en latifundis, de caràcter pròpiament feudal, al qual anomena "gamonalisme" i, per tant, qualsevol intent de solucionar el conflicte indígena sense acabar amb les restes de feudalisme seria un treball purament superficial¹³. Altres notables pensadors socialistes, tals com Hildebrando Castro Pozo, també consideraren, a l'igual que Mariátegui que aquella tradició "comunista" de les poblacions indígenes podia adaptar-se als latifundis moderns, per tal de poder transformar-los en cooperatives sobre la base de les mateixes comunitats.¹⁴

Finalment, i relacionat amb el punt anterior, en la qüestió de la terra es reclama el dret a la terra de l'indígena, del qual el colonialisme hispànic el va negar a favor de la servitud i els latifundis feudals. El que realment destaca d'aquest punt, però, és el perquè la constitució de la república després de la independència no va solucionar la qüestió de la terra a través dels plantejaments liberals de l'individualisme. La resposta es troba en la nul·la liquidació del feudalisme al Perú independent i el manteniment del latifundi i la servitud; en comptes de constituir-se una veritable classe burgesa en el segle que va des de la independència del Perú fins a que Mariátegui realitza els seus escrits, l'antiga classe feudal terratinent ha mantingut els seus privilegis i les seves posicions de poder.¹⁵

La importància de les aportacions de Mariátegui radiquen sobretot en que han donat lloc a diferents interpretacions que han conduït a la configuració de l'esquerra peruana. El Partit Comunista del Perú és la matriu política de les organitzacions i partits d'aquesta esquerra¹⁶ i la legitimitat pel títol "d'hereus de Mariátegui" sempre ha estat en disputa entre les escissions resultants.

En el cas de Sendero Luminoso, la seva interpretació dels postulats de Mariátegui va ser vista com un precursor al maoisme, agafant les seves idees des d'una perspectiva

---

¹³ MARIÁTEGUI, J.C. (2007). *7 ensayos de interpretación de la realidad peruana*. Fundación Biblioteca Ayacucho: Caracas, Venezuela. (Original de 1928), pp. 26.

¹⁴ MAYER, E. (2009). *Cuentos feos de la reforma agraria peruana*. Instituto de Estudios Peruanos: Lima, Perú, pp. 35.

¹⁵ MARIÁTEGUI, J.C. (2007). *7 ensayos de interpretación de la realidad peruana*. Fundación Biblioteca Ayacucho: Caracas, Venezuela. (Original de 1928), pp. 39-41.

¹⁶ RÍOS, J. & MANUEL AZCONA, J. (2019). *Historia de las guerrillas en América Latina*. Los Libros de la Catarata: Madrid, España, pp. 135.

purament dogmàtica, a la que van matisar amb les idees provinents del Pensament de Mao Tse-Tung.¹⁷

2.2. L'ONADA REVOLUCIONARIA A AMÈRICA LLATINA

Un cop finalitzada la Segona Guerra Mundial, es donava inici a la Guerra Freda; el Teló d'Acer queia sobre Europa i es configuraven clarament els dos blocs que protagonitzarien el conflicte, el bloc capitalista, encapçalat pels Estats Units, i el bloc socialista, encapçalat per la Unió Soviètica.

Com resulta evident, la Guerra Freda no va ser un conflicte exclusivament europeu i la geopolítica mundial es convertia ràpidament en un taulell d'escacs on es succeïen victòries en ambdós bàndols, a la espera de poder deixar al rival en escac i mat: el Partit Comunista Xinès derrotava al Kuomintang i instaurava la República Popular de la Xina al 1949, mentre que aquells es refugiaven a l'illa de Taiwan; uns anys després, la intervenció dels Estats Units a partir de la ONU aconseguia evitar la victòria comunista a la península de Corea; aquesta seria la tònica fins gairebé el final de la Guerra Freda, cops des dels dos bàndols.

Com a tal, entrava en escena l'Amèrica Llatina, una zona geopolítica considerada com el "patí" dels Estats Units des de l'establiment de la "Doctrina Monroe"¹⁸ al 1823. Aquest territori, plenament incorporat al sistema-món capitalista com a països de perifèria, es veia en la necessitat de "desenvolupar-se", partint de les seves pròpies especificitats.

La resposta a aquesta necessitat fou la CEPAL (Comissió Econòmica per Amèrica Llatina i el Carib), un model de desenvolupament adaptat a la realitat llatinoamericana que pivotés en torn a la industrialització a partir del mercat intern dels mateixos països llatinoamericans i la defensa d'una major participació estatal en l'economia.¹⁹

Com a tal, s'havia de donar un evident replantejament en les relacions centre-perifèria del sistema-món, el qual, si es volia adaptar al mode de desenvolupament de la CEPAL, havia

---

¹⁷ RÍOS, J. & MANUEL AZCONA, J. (2019). *Historia de las guerrillas en América Latina*. Los Libros de la Catarata: Madrid, España, pp. 145.

¹⁸ La doctrina es convertiria en una part fonamental de la política exterior dels Estats Units durant més d'un segle. Es va fer èmfasi en la separació total entre els territoris del continent americà i els que configuraven el "Vell Món" i establia els continents americans com part integral de la seva zona d'influència, prohibint rigorosament la colonització d'aquests per part de cap potència europea.

¹⁹ GUZMÁN, G. (1976). Características generales de la CEPAL. Dins de *El desarrollo latinoamericano y la CEPAL*. Editorial Planeta: Barcelona, España, pp. 218.

de dur a terme un conseqüent replantejament de l'ús de matèries primes i la substitució de models econòmics basats en la seva exportació a models que aprofitessin aquests mateixos recursos, sorgint, per exemple, el model d'industrialització a base de substitució d'importacions (ISI).

Al 1959, però, es donava a la regió un fet transcendent: el triomf de la Revolució Cubana; quelcom que marca un punt d'inflexió en el desenvolupament de la lluita armada llatinoamericana i la mateixa Guerra Freda. Ja no és que s'hagués expulsat a Fulgencio Batista, dictador cubà aliat dels Estats Units, sinó que a més, des de 1961, Fidel Castro anunciava el caràcter socialista de la revolució. De cop i volta, els Estats Units es trobaven amb l'enemic a les portes de casa i per tots els territoris llatinoamericans Cuba començà a representar una oportunitat, un exemple de que la revolució social era possible.

Resulta, doncs, que el creixement econòmic i la proximitat amb els Estats Units no equivalien a estabilitat política. Els sistemes polítics de l'Amèrica Llatina eren profundament excloents, amb una gran desigualtat social i molt sovint ni tan sols complien els estàndards de la democràcia liberal i queien sota un autoritarisme que vulnerava els drets dels seus ciutadans. La lluita armada, motivada per l'experiència cubana, semblava donar l'oportunitat al poble mateix d'alliberar-se de tals sistemes opressius i dur a terme la tant anhelada revolució.²⁰

Sendero Luminoso sorgiria i es desenvoluparia en aquest context de guerrilles revolucionàries en les quals trobem exemples com són les FARC (Forces Armades Revolucionàries de Colòmbia) colombianes, la Unitat Nacional Revolucionària Guatemalenca o el Front Sandinista d'Alliberament Nacional, entre molts altres. D'especial menció resulta l'Exèrcit d'Alliberament Nacional de Bolívia, anomenada també com la *Guerrilla de Ñancahuazú*, no perquè aconseguís fites realment destacables, sinó per estar encapçalada per Ernesto "el Che" Guevara, qui seria capturat i executat a com a conseqüència de la seva lluita el 1967.

La transcendència de la Revolució Cubana i la seva importància en el context general dels moviments guerrillers llatinoamericans es va veure impulsada per dos importants factors: les idees marxistes defensades per Fidel Castro i la teoria de la guerra revolucionària basada en el focus guerriller del Che Guevara. Com a tal, no és estrany assumir que les

---

²⁰ RÍOS, J. & MANUEL AZCONA, J. (2019). *Historia de las guerrillas en América Latina*. Los Libros de la Catarata: Madrid, España, pp. 5-6.

idees revolucionàries sorgides de Cuba tinguessin un impacte en tots els països de la regió, caracteritzats per grans índexs de desigualtat i per la dominació d'oligarquies d'origen crioll.²¹

En paraules del mateix Che Guevara:

“La victoria armada del pueblo cubano sobre la dictadura batistiana ha sido, además del triunfo épico recogido por los noticieros del mundo entero, un modificador de viejos dogmas sobre la conducta de las masas populares de la América Latina, demostrando palpablemente la capacidad del pueblo para librarse de un gobierno que lo atenaza, a través de la lucha guerrillera.

Consideramos que tres aportaciones fundamentales hizo la Revolución cubana a la mecánica de los movimientos revolucionarios en América. Son ellas:

- 1) Las fuerzas populares pueden ganar una guerra contra el ejército.*
- 2) No siempre hay que esperar a que se den todas las condiciones para la revolución; el foco insurreccional puede desarrollar condiciones subjetivas sobre la base de condiciones objetivas dadas.*
- 3) En la América subdesarrollada, el terreno de la lucha armada debe ser fundamentalmente el campo.”²²*

Si bé és cert que en el cas de Sendero Luminoso es podria atribuir el fet de la lluita armada en el territori rural al maoisme, principalment donat el poc afecte que Abimael Guzmán tenia pel Che Guevara²³, la coincidència en el mètode d'actuació existeix.

La resposta de l'imperialisme a aquest context seria l'Operació Còndor, la proliferació de moviments reaccionaris per part de les elits poderoses en els diferents països de l'Amèrica Llatina, amb el suport o la intervenció directa dels Estats Units d'Amèrica, per tal de combatre a les guerrilles revolucionàries a partir de la segona meitat de la dècada de 1970; tot i que ja podríem trobar precedents anteriorment, tals com el cop militar d'Augusto Pinochet al govern de Salvador Allende el 1973 a Xile, el qual també serví per a posar en pràctica els conceptes econòmics del neo-liberalisme. D'aquesta manera, i obtenint la

²¹ RÍOS, J. & MANUEL AZCONA, J. (2019). *Historia de las guerrillas en América Latina*. Los Libros de la Catarata: Madrid, España, pp. 107.

²² GUEVARA, E. (2006). *La guerra de guerrillas*. Ocean Sur: La Habana, Cuba, pp. 21. (Original de 1961).

²³ RONCAGLIOLO, S. (2017). *La Cuarta Espada. La historia de Abimael Guzmán y Sendero Luminoso*. Penguin Random House Grupo Editorial: Barcelona, España, pp. 38-39.

seva naturalesa de la doctrina de seguretat nacional estatunidenca, s'implantaren per l'Amèrica Llatina governs aliats als Estats Units adoptant la morfologia de dictadures militars on destacava l'ús del terrorisme d'estat i la por com a eina de violència per tal de mantenir l'ordre establert mitjançant la constitució de forces paramilitars.²⁴

2.3. MAO TSE-TUNG I LA REVOLUCIÓ CULTURAL XINESA

La excepcionalitat del cas de Sendero Luminoso en el context de les guerrilles revolucionàries de l'Amèrica Llatina radica també en els seus fonaments ideològics. Des de la fundació del Partit Comunista del Perú – Sendero Luminoso a la darrereria de la dècada de 1960, aquest es va declarar com a màxim exponent i defensor del marxisme-leninisme-maoisme, al qual s'hi sumaria el “Pensament Gonzalo”, en el seu I Congrés al 1988, com la praxis revolucionària adequada a les condicions particulars del Perú.²⁵

Aquest ideari es basava en que la seva línia ideològica era la correcta i irrefutable, entenent conseqüentment que el marxisme-leninisme-maoisme era la interpretació correcta del marxisme que s'havia de seguir; ni el marxisme soviètic, ni el cubà, ni el iugoslau, ni l'albanès, ni tampoc la interpretació particular del marxisme que feien altres grups guerrillers contemporanis; Sendero Luminoso agafaria com la base del seu ideari les idees de José Carlos Mariátegui i les complementaria amb les de Mao Tse-Tung i, eventualment, amb les del mateix Abimael Guzmán.²⁶

Si la interpretació de Sendero Luminoso era la correcta, això havia de significar, en la seva cosmovisió, que aquells marxistes que renegaven del maoisme estaven equivocats. Com s'ha arribat a aquesta situació?

La polarització dins el marxisme entre els “correctes” i els “equivocats”, no fou ni molt menys quelcom original de Sendero Luminoso. Exemples en tenim des de finals del segle XIX amb els conflictes entre Eduard Bernstein i l'ortodòxia marxista; Vladimir Lenin contra Karl Kautsky i la II Internacional; o la pugna entre estalinistes i trotskistes, per posar alguns exemples. Afloren en aquests contextos les acusacions de “revisionistes”,

---

²⁴ RÍOS, J. & MANUEL AZCONA, J. (2019). *Historia de las guerrillas en América Latina*. Los Libros de la Catarata: Madrid, España, pp. 266.

²⁵ RÍOS, J. & MANUEL AZCONA, J. (2019). *Historia de las guerrillas en América Latina*. Los Libros de la Catarata: Madrid, España, pp. 144-145.

²⁶ RÍOS, J. & MANUEL AZCONA, J. (2019). *Historia de las guerrillas en América Latina*. Los Libros de la Catarata: Madrid, España, pp. 145.

“contra-revolucionaris” o “reaccionaris” i, amb aquests precedents, ens situem en el 5 de març de 1953, dia en el que mor Ióssif Stalin a Moscou. La pugna per la seva successió al capdavant de la Unió Soviètica l’acabaria guanyant Nikita Kruschov, amb el qual s’obriria el debat en torn al difunt Stalin: continuïtat o ruptura? La resposta a aquesta qüestió es donaria en el XXè Congrés del Partit Comunista de la Unió Soviètica, el 1956, en el qual Kruschov denunciaria a Stalin i els excessos que s’havien comès en el seu període com a mandatari.

És aquí on entra en joc la República Popular de la Xina i la figura de Mao Tse-Tung. Tot i les discrepàncies que hi havia des de mitjans de la dècada de 1930 entre els Partits Comunistes de la URSS i la Xina, sempre s’havia mantingut una relació de cordialitat, en part per la que mantenien els mateixos Mao i Stalin. Amb el georgià mort i la seva denuncia per part de Kruschov, s’iniciava un conflicte entre la Xina i la URSS que portaria al trencament de relacions entre ambdós països i suposaria un trencament dins el moviment comunista internacional que influenciaria de forma definitiva a Abimael Guzmán i Sendero Luminoso.

Els eixos de la conflictivitat entre la Xina i la URSS serien quatre: el culte a la personalitat i la figura de Stalin; la tàctica de “coexistència pacífica” de la URSS; la via per la revolució; i, finalment, sobre el concepte de “l’Estat de tot el poble” contrari a la dictadura del proletariat.

En primer lloc, els nous mandataris soviètics reivindicaven la recuperació dels “mètodes leninistes de direcció”, els quals teòricament havien quedat apartats en favor del personalisme de Stalin. La Xina i Mao, en canvi, acordaven que Stalin havia comès errors, però que els seus “grans mèrits” havien de valer per sobre d’aquests. Renegar de Stalin i del socialisme construït sota la seva direcció era anar en contra del marxisme-leninisme, convertint-se la URSS en “revisionista”.²⁷

Sobre la “coexistència pacífica”, veiem com en el marc de la Guerra Freda, el revisionisme soviètic renegava d’una conflictivitat oberta amb el bloc capitalista, per tal d’evitar una guerra nuclear. S’acordava amb els Estats Units la “coexistència pacífica” i, tot i que no es negava la possibilitat de la revolució en certes circumstàncies, s’esperava que el model socialista s’imposaria al capitalista en el terreny econòmic. La Xina tenia

---

²⁷ RUPAR, B. (2018). El debate chino-soviético y la emergencia del maoísmo como corriente política diferenciada en el movimiento comunista internacional. En *Historia Contemporánea*, 57, pp. 569.

clar que la revolució no podia conviure amb la coexistència pacífica i proposava la col·laboració entre els països socialistes per impulsar les lluites d'alliberament nacional i social, atacant al cor de l'imperialisme i, consegüentment, fent una crítica al cert reduccionisme econòmic del qual considerava que la URSS estava pecant en aquell moment.²⁸

Tot i que la URSS no negava la possibilitat de fer una revolució per arribar al socialisme, proposava també la possibilitat d'una transició pacífica, mentre que la Xina entenia la impossibilitat d'una "revolució no violenta", tot i que fos desitjable, al contradir les ensenyances de la història i del materialisme històric, basat en la lluita de classes.²⁹ Sent un aspecte profundament relacionat amb el de la "coexistència pacífica", val a dir que ja en temps de Stalin podíem trobar una deriva cap aquesta mentalitat, amb el qual la URSS donava l'esquena als moviments revolucionaris mundials i decidia no promoure activament als moviments guerrillers, per tal de no empitjorar les tenses relacions amb països del bloc capitalista com els Estats Units o el Regne Unit. En el cas concret d'Amèrica Llatina, des del Kremlin es considerava que era una zona geopolítica amb relacions socials pròpies del mode de producció feudal, no del capitalista, i, per tant, es trobava en una etapa en la qual no era possible lluitar pel socialisme³⁰; aquesta visió va ser detonada amb la Revolució Cubana de 1959, exemplificant que sí era possible construir el socialisme a partir de l'acció guerrillera. D'aquest punt podem explicar, en part, la negativa de Sendero Luminoso a participar en les eleccions democràtiques de 1980 i el seu pas directe a l'acció guerrillera.

Finalment, tenim la problemàtica de "l'Estat de tot el poble" soviètic contra la concepció de la "dictadura del proletariat" clàssica del marxisme, mantinguda pel Partit Comunista Xinès. La URSS considerava que aquesta s'havia acabat, a partir de l'anàlisi fet sobre la construcció del socialisme al seu país, donant-se pas a l'Estat i Partit de "tot el poble". Aquest tema fou un debat donat especialment en el camp ideològic, car la Xina i Mao creien que un "Estat de tot el poble" representava una contradicció, ja que l'Estat dins el marxisme actua com un organisme d'opressió d'una classe sobre una altra, i que això

---

²⁸ RUPAR, B. (2018). El debate chino-soviético y la emergencia del maoísmo como corriente política diferenciada en el movimiento comunista internacional. En *Historia Contemporánea*, 57, pp. 570-571.

²⁹ RUPAR, B. (2018). El debate chino-soviético y la emergencia del maoísmo como corriente política diferenciada en el movimiento comunista internacional. En *Historia Contemporánea*, 57, pp. 571-572.

³⁰ RÍOS, J. & SÁNCHEZ, M. (2018). *Breve historia de Sendero Luminoso*. Los Libros de la Catarata: Madrid, España, pp. 13-14.

significaria afirmar que el procés històric de la lluita de classes havia acabat, quelcom inconcebible i impossible si no s'havia arribat al comunisme i l'Estat no havia estat erradicat.³¹

Aquestes diferències fonamentals conclourien amb el trencament de relacions entre la Unió Soviètica i la República Popular de la Xina, produint-se la més gran escissió dins el moviment comunista internacional, el qual, consegüentment afectaria a gran part dels partits comunistes d'arreu del món, dividint-se en “pro-soviètics” i “pro-xinesos”.

El Partit Comunista del Perú no seria l'excepció; al 1964 es produïa l'escissió entre el Partit Comunista del Perú – Unitat (pro-soviètic) i el Partit Comunista del Perú – Bandera Roja (pro-xinès). Abimael Guzmán, qui obtindria la direcció del comitè regional “José Carlos Mariátegui” es va circumscriure al partit pro-xinès i, eventualment, s'escindiria de nou, juntament amb la seva facció de seguidors, formant el Partit Comunista del Perú – Sendero Luminoso, al 1969.³²

Abimael Guzmán tenia la seva història amb el Pensament de Mao Tse-Tung des de 1963, aproximadament, però seria en els seus viatges a la Xina on veuria la “llum” del maoisme. Viatjaria per primer cop a la Xina al 1965, sota l'alias de *Camarada Álvaro*, on estudiaria les lliçons maoistes a l'Escola Político-Militar de Nanjing. En el si de la ruptura entre Xina i la URSS, Mao Tse-Tung intentava estendre la seva influència pel comunisme internacional, finançant a partits comunistes d'arreu del món a partir d'ambaixades i invitant als seus millors dirigents, intentant cohesionar adherents a les seves polítiques i duent a terme cursos d'entrenament de quadres.³³

La segona visita seria dos anys després, el 1967, ja en plena Revolució Cultural, una “revolució dins la revolució”, en la que Mao va intentar recuperar el control total dins el Partit Comunista Xinès i la mateixa Xina, que havia perdut degut a les catastròfiques conseqüències del Gran Salt Endavant³⁴ uns anys enrere, tot sota el pretext d'evitar una

---

³¹ RUPAR, B. (2018). El debate chino-soviético y la emergencia del maoísmo como corriente política diferenciada en el movimiento comunista internacional. En *Historia Contemporánea*, 57, pp. 573.

³² RÍOS, J. & MANUEL AZCONA, J. (2019). *Historia de las guerrillas en América Latina*. Los Libros de la Catarata: Madrid, España, pp. 136-142.

³³ ROTHWELL, M. (2010). Influencia de la Revolución China en América Latina: México, Perú y Bolivia. En *Revista Fuentes*, 4(9), pp. 7-8.

³⁴ Així és com s'anomena el projecte, aplicat a la República Popular de la Xina entre 1958 i 1962, amb el qual el Partit Comunista Xinès intentaria dur a terme una ràpida industrialització del país (sense ajuda soviètica, donat el trencament de relacions entre ambdós països), principalment a partir de la col·lectivització agrària en base a les comunes populars. Unes expectatives desorbitades, sumades a la negligència burocràtica i direccional del Partit Comunista Xinès, entre altres factors, van contribuir al fracàs

“restauració capitalista” a la Xina i eliminar els elements burgesos dins el Partit Comunista, els quals s’havien infiltrat en aquest i el controlaven a partir de la direcció de Liu Shaoqi i Deng Xiaoping.³⁵

La Revolució Cultural va impressionar a Abimael Guzmán: la voluntat de les masses de mantenir viva la revolució comunista, l’estètica del procés, les marxes, les desfilades, etc. Allà aprendria sobre qüestions militars i polítiques, com per exemple la guerra popular o la construcció de les forces armades, així com la posada en pràctica de diferents tàctiques i estratègies a l’hora de dur la revolució.³⁶

3. MARX, LENIN, MAO I GONZALO: LA QUARTA ESPASA DEL COMUNISME

3.1. ABIMAEEL GUZMÁN I EL PRESIDENTE GONZALO

Al parlar de Sendero Luminoso, la cara visible del moviment, la figura capdavantera, sempre resulta la d’Abimael Guzmán, anomenat també com a *Camarada Gonzalo* (en els seus temps a Bandera Roja, *Camarada Álvaro*) i, posteriorment, pel títol de *Presidente Gonzalo*.

Abimael Guzmán naixeria el 3 de desembre de 1934 a Mollendo, a la regió d’Arequipa, la qual comparteix nom amb la seva ciutat capital. A Abimael Guzmán no se’l pot entendre sense dues ciutats (i, per extensió, les seves regions/departaments concrets) en particular, la mateixa Arequipa i Ayacucho. Aquestes són el contrari l’un de l’altra i, al mateix temps, representen dos punts diferents en la vida d’Abimael Guzmán.

Arequipa és la segona ciutat del Perú en importància, mentre que Ayacucho és la tercera en pobresa³⁷. Si recuperem l’anàlisi de Mariátegui sobre l’economia peruana, podem col·locar a Arequipa com un exemple de ciutat on predomina el sistema capitalista,

---

del projecte, el qual es cobraria la vida d’entre 20 i 40 milions de persones degut a la fam en el període que s’aplicà. A l’article LI, W. & TAO YANG, D. (2005). The Great Leap Forward: Anatomy of a Central Planning Disaster. Dins de *Journal of Political Economy*, 113(4), pp. 840-877. s’indaga profundament en les causes de la desfeta del Gran Salt Endavant.

³⁵ ANGUIANO ROCH, E. (2017). La Gran Revolució Cultural Proletaria de China, 1966-1976, en *Centro de Estudios China-México*, (42), pp. 7-8.

³⁶ RONCAGLIOLO, S. (2017). *La Cuarta Espada. La historia de Abimael Guzmán y Sendero Luminoso*. Penguin Random House Grupo Editorial: Barcelona, España, pp. 46.

³⁷ RONCAGLIOLO, S. (2017). *La Cuarta Espada. La historia de Abimael Guzmán y Sendero Luminoso*. Penguin Random House Grupo Editorial: Barcelona, España, pp. 30.

gràcies a la seva indústria de llana i les seves connexions al comerç marítim; Ayacucho, en canvi, visqué fins als anys previs a les reformes agràries de la dècada de 1960 sota un règim agrícola de caràcter feudal. Si traspassem aquestes dades al tipus de mà d'obra predominant en cada una de les ciutats, obtindrem, evidentment, el predomini del proletariat industrial a Arequipa i el del camperolat a Ayacucho.

Arequipa seria la ciutat de l'Abimael Guzmán adolescent, del jove tímid i introvertit que encara no havia trencat definitivament amb el catolicisme, de l'estudiant dotat intel·lectualment, tant al Col·legi privat de La Salle com a la Universitat de Sant Agustí d'Arequipa. De la mateixa manera, també va ser la ciutat on es començà a interessar per la política i en la que va veure que la violència podia ser una eina eficaç amb la qual aconseguir objectius, al ser testimoni de diverses protestes i insurreccions contra directius corruptes, tant d'institucions acadèmiques com d'institucions polítiques, en el context de la dictadura del General Odría.³⁸

Ayacucho, en canvi, seria la ciutat de l'Abimael Guzmán catedràtic, de l'Abimael Guzmán que es formaria completament en el maoisme, seria la ciutat on naixeria i es desenvoluparia el Partit Comunista del Perú – Sendero Luminoso. Al 1962, Abimael Guzmán entraria com a professor de filosofia a la Universitat de Sant Cristóbal de Huamanga, la qual, tot i la ironia de contenir un nom catòlic, seria una institució fortament polititzada cap a l'esquerra, allunyada de les classes dominants en favor dels vincles amb els sectors populars, arribant a ser considerada com un possible focus de subversió pel govern peruà.³⁹

No hem d'oblidar el context històric en el que ens trobem, ja que és la dècada de la reforma agrària; és el període dels conflictes guerrillers per tota Amèrica Llatina, resultat de la victòria cubana al 1959; és la dècada on començaran la insurgència naxalita a la Índia i la Guerra Popular Perllongada a les Filipines, d'orientació maoista i que inclús continuen actives avui en dia; és l'època de les revolucions comunistes a la Indoxina, resultant victorioses a Vietnam, Laos i a Cambodja. En definitiva, és una època de canvis, una època on la voluntat popular de tombar al sistema imperant es troba repartida

---

³⁸ RONCAGLIOLO, S. (2017). *La Cuarta Espada. La historia de Abimael Guzmán y Sendero Luminoso*. Penguin Random House Grupo Editorial: Barcelona, España, pp. 21-22.

³⁹ DEGREGORI, C.I. (1990). *El surgimiento de Sendero Luminoso: Ayacucho 1969-1979. Del movimiento por la gratuidad de la enseñanza al inicio de la lucha armada*. Instituto de Estudios Peruanos: Lima, Perú, pp. 44.

internacionalment i es troba també als centres universitaris, que actuaven com a centres de formació i difusió d'aquests ideals.

Abimael Guzmán n'era conscient del potencial dels centres universitaris i per això Sendero Luminoso va poder créixer i desenvolupar-se a Ayacucho, tema que es recuperarà posteriorment.

El resultat del contrast entre aquestes dues ciutats i aquests dos moments de la vida d'Abimael Guzmán, el trobem en el desenvolupament del conflicte armat; Ayacucho seria la base d'operacions de Sendero Luminoso, mentre que Arequipa va ser una ciutat que va poder evitar en gran mesura els atacs de Sendero. Resulta sorprenent que la regió d'Arequipa, gran exponent del capitalisme al Perú i, consegüentment, de l'opressió de la classe burgesa sobre la proletària, no representés un objectiu primordial per una organització auto-proclamada com a comunista.

L'explicació a aquest fet genera dues possibles respostes. La primera és la naturalesa maoista de Sendero Luminoso, ja que mentre que en els països on la burgesia es configurava com la classe dominant i el capitalisme comptava amb un cert grau de desenvolupament la tàctica a seguir pel Partit Comunista d'avantguarda en el context d'una guerra revolucionària seria el d'ocupar les ciutats i, posteriorment, estendre la revolució al camp. La tàctica de la Guerra Popular Perllongada de Mao Tse-Tung, però, atenia a unes peculiaritats diferents, ja que en aquells països subjugats pels interessos imperialistes estrangers i de naturalesa eminentment agrària:

*“Aquí la tarea fundamental del Partido Comunista no consiste en pasar por un largo período de lucha legal antes de emprender el levantamiento y la guerra, ni en apoderarse primero de las ciudades y luego ocupar el campo, sino en todo lo contrario”.*⁴⁰

Si bé és cert que la tàctica d'iniciar la guerra al camp i després continuar a les ciutats sí va ser seguida per Sendero Luminoso, sí que van existir atacs freqüents de naturalesa terrorista a les ciutats del Perú, tal com és el cas de Lima, la capital; per tant, el maoisme no pot explicar el perquè d'aquest “pacifisme” en vers Arequipa.

---

⁴⁰ TSE-TUNG, M. (1938). Problemas de la guerra y de la estrategia. Dins de TSE-TUNG, M. (1968). *Obras Escogidas de Mao Zedong Tomo II*. Ediciones en lenguas extranjeras: Pequín, República Popular de la Xina, pp. 226.

La segona teoria és més simple i es basa en el sentimentalisme del propi Abimael Guzmán per Arequipa. Abimael era natural d'allí i mai se'l va tractar malament⁴¹, per tant, atacar la ciutat podria ser lògic pels interessos comunistes, però no pels interessos d'Abimael Guzmán.

Arequipa va viure i mantenir la imatge d'Abimael Guzmán; Ayacucho, en canvi, va viure al Presidente Gonzalo.

3.2. LA FIGURA DEL “GRAN HOME” DINS SENDERO LUMINOSO

Al tractar-se Sendero Luminoso d'un Partit Comunista de caràcter maoista i profundament “anti-revisionista”, dins seu hi perduraren tradicions que s'havien seguit en la gran majoria de partits marxistes d'arreu del món fins la mort de Stalin al 1953 i que havien perdurat només en una minoria després d'aquest fet.

Una de les més destacades seria el desenvolupament d'un culte a la personalitat cap a la figura governant a través d'una aparent “voluntat de la militància” (o de les masses, en cas d'extrapolar aquest fenomen a l'àmbit nacional) exemplificada a través d'un aparent ús del centralisme democràtic.

El resultat acaba sent quasi sempre el mateix, es forma la imatge d'un mite, el del “gran home” o el “gran líder”: Ióssif Stalin a la Unió Soviètica, Enver Hoxha a la República Popular Socialista d'Albània, Kim Il Sung i la seva descendència a la República Popular Democràtica de Corea, Nicolae Ceaușescu a la República Socialista de Romania o el mateix Mao Tse-Tung a la República Popular de la Xina en son alguns dels exemples.

Aquest discurs, promulgat generalment tant de forma directa com indirecta pel mateix partit que es troba al capdavant de l'aparell estatal, rellueix amb evidents fins propagandístics. Podria donar-se el cas de que aquest culte a la personalitat aparegués exclusivament com a conseqüència de l'elaboració de grans gestes particulars o de grans aportacions teòriques i pràctiques al desenvolupament d'un objectiu en concret (en el cas del marxisme, la superació del mode de producció capitalista), però, generalment, aquest no acaba sent l'únic factor que influeix en el desenvolupament d'aquest discurs; la base d'aquest tipus de culte a la personalitat es fonamenta especialment en la exageració, la

---

⁴¹ RONCAGLIOLO, S. (2017). *La Cuarta Espada. La historia de Abimael Guzmán y Sendero Luminoso*. Penguin Random House Grupo Editorial: Barcelona, España, pp. 29.

sobreestimació tant de les capacitats pròpies com del paper de les figures en qüestió en la consecució dels èxits dels seus respectius països.

La industrialització soviètica i el seu miracle econòmic no es pot entendre sense la sang i suor del proletariat soviètic, però la figura que recordem és Stalin, “l’Home d’Acer”; la Xina no s’hauria pogut alliberar del domini feudal, dels elements parasitaris de la seva burgesia nacional i dels interessos imperialistes als que es trobava subjugada sense la voluntat i acció de les masses populars, però a qui recordem és a Mao, el “Gran Timoner”.

No es nega en cap moment la contribució d’aquestes figures a la realització d’aquests successos, però és impossible no trobar-se de cara amb la personificació de tot un moviment, de tot un partit, o de tot un país.

El discurs propagandístic del culte a la personalitat, en quant és promulgat des de l’aparell estatal, té una funció pràctica inseparable, sent aquesta la manipulació de les masses per tal d’aconseguir un objectiu, sent aquest, de forma general, el manteniment d’un *status quo* socio-econòmic concret. Com a tal, el culte a la personalitat es constitueix com una eina de poder, podent-se entendre com un recurs més de la super-estructura nacional, com una justificació de la base econòmica que regeix la societat, no molt diferent al cristianisme en el mode de producció feudal o l’assegurança de ser els garants de la democràcia i dels drets humans per part de la burgesia en el mode de producció capitalista.

L’exemple que pot haver influït més a Abimael Guzmán a l’hora de configurar el culte a la personalitat com una eina de poder és, evidentment, el de Mao. Mao Tse-Tung era conscient de la importància que representava aquest recurs, però no com una eina d’ostentació personal, sinó com una eina per a mobilitzar i estimular a les masses per a què, en el si de la Revolució Cultural, aquestes poguessin combatre a les forces reaccionaries de la societat xinesa. De la mateixa manera, podia arribar a identificar dos problemes resultants del culte a la personalitat, el seu ús per part d’una altra facció de la Revolució Cultural (que volia reduir a Mao a un paper simbòlic) i la dificultat que resultava per una societat amb tres mil anys de tradició de culte a un Emperador desfer-se d’aquest, per molt que al mateix Mao li resultés tediós la seva existència.⁴²

A aquestes altures no fa falta tornar a mencionar la gran importància que tingué Mao Tse-Tung en el desenvolupament ideològic d’Abimael Guzmán, la seva influència fou

---

⁴² SNOW, E. (1974). *China: La larga revolución*. Alianza Editorial: Madrid, Espanya, pp. 199.

evident, però és en aquest cas on trobem una diferenciació fonamental en la percepció d'aquest culte a la personalitat. Abimael Guzmán va visitar la Xina durant la Revolució Cultural i d'entre totes les lliçons que en va extreure, també devia veure les possibilitats d'ús que oferia el culte a la personalitat, però, a diferència de Mao, no va extreure l'anàlisi dels seus inconvenients. Mao veia el culte a la personalitat com un mal necessari, Abimael Guzmán com una forma de lloar-se, considerant-se com el “més gran marxista viu”.

En aquest context, Abimael ja no voldrà seguir les ensenyances de Mao, voldrà imitar el seu procés històric en el pla ideològic: El seu pensament particular es conformarà com el pensament guia del partit, posteriorment, s'eleva al *Pensament Gonzalo*, equiparant-se a l'anomenat *Pensament de Mao Tse-Tung*, finalment, arribarà l'hora de constituir un tipus de “*gonzalisme*”, amb el qual posar-se a la mateixa altura que el marxisme, el leninisme i el maoisme. Conseqüentment, Abimael Guzmán considera que es constituirà com el nou referent internacional del comunisme, una “quarta espasa”, després de Marx, Lenin i Mao.⁴³

FIGURA 1. Imatge propagandística de Sendero Luminoso. Abimael Guzmán apareix engrandit, amb un llibre en una mà i una bandera roja amb la falç i el martell a l'altra, sent un “professor”, l'ideòleg del Pensament Gonzalo que lidera a les masses.

⁴³ RONCAGLILOLO, S. (2017). *La Cuarta Espada. La historia de Abimael Guzmán y Sendero Luminoso*. Penguin Random House Grupo Editorial: Barcelona, España, pp. 80.

Mereix, però, Abimael Guzmán aquest reconeixement? Tal i com afirma Gonzalo Portocarrero, Abimael Guzmán no deixa de respondre més a un model de profeta que agita els sentiments col·lectius que a un líder polític que argumenta amb raons⁴⁴. El “Pensament Gonzalo” no deixa de configurar-se com una lectura totalment simplificada i esquemàtica del marxisme i el maoisme unida amb la glorificació de la violència⁴⁵.

El discurs d’Abimael Guzmán es pot interpretar com realment una repetició de dogmes, amb capacitats de crítica que oscil·len entre la nul·la i la baixa quantitat. Es pot considerar això com una derivació del marxisme? Més aviat ens trobem davant un altre exemple de populisme, d’agitació de les masses a partir de canalitzar el seu odi, resultat de l’opressió soferta durant anys i englobar-ho en base a conceptes que, tot i tenir un rerefons marxista, pequen de tenir significats buits, de ser simplement eslògans que “s’intenten” aplicar ja no només a les condicions específiques del Perú, sinó també a les del món sencer, perquè el pas del *Pensament Gonzalo* al “*gonzalisme*” era considerat per Abimael Guzmán com la consideració de les seves idees a mode de normes de validesa universal.⁴⁶

De la Revolució Xinesa es pot entendre com l’aplicació de l’òptica marxista i del materialisme històric a unes condicions específiques podia i havia d’originar tàctiques diferents per dur a terme la revolució que les utilitzades en el que llavors era el referent mundial, la Revolució Bolxevic de 1917. Amb la pujada de Mao al capdavant del Partit Comunista Xinès es va trencar amb el dogma imperant i es va re-interpretar la realitat material per a que s’originessin respostes específiques. Amb Abimael Guzmán trobem una unió dogmàtica entre la experiència de la Revolució Xinesa amb la interpretació de la realitat peruana de Mariátegui, la qual, correcta o incorrecta, responia a unes condicions socio-econòmiques específiques en un context específic i diferent al que Sendero Luminoso es va desenvolupar.

No és només que considerar a Abimael Guzmán com un igual a Marx, Lenin i Mao en l’àmbit intel·lectual i ideològic, més que una proposta seriosa, sigui un acudit, sinó també és el fet de que Guzmán responia a una personalitat totalment egocèntrica, autoritària,

---

⁴⁴ PORTOCARRERO, G. (2015). *Profetas del Odio. Raíces culturales y líderes de Sendero Luminoso*. Fondo Editorial de la Pontificia Universidad Católica del Perú: Lima, Perú, pp. 16.

⁴⁵ NUREÑA, C. (2012). El “Pensamiento Gonzalo”, la violencia hecha dogma político, en *Minedu*, pp. 4-5. Extret de: <https://juventud.gob.pe/wp-content/uploads/2017/12/El-Pensamiento-Gonzalo-la-violencia-hecha-dogma-político.pdf> (Consultat el 5 d’abril de 2023).

⁴⁶ RONCAGLIOLO, S. (2017). *La Cuarta Espada. La historia de Abimael Guzmán y Sendero Luminoso*. Penguin Random House Grupo Editorial: Barcelona, España, pp. 80.

paranoica, amb complex de Messies i, possiblement, podent identificar un trastorn de personalitat de caràcter obsessiu-compulsiu.

3.3. ABIMAEEL GUZMÁN: FIGURA HISTÒRICA

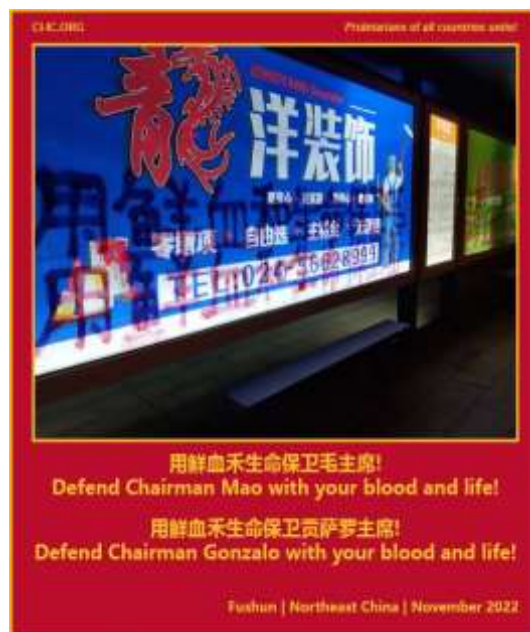

La petjada deixada per Abimael Guzmán en el comunisme internacional no seria totalment insignificant. Sendero Luminoso, tot i ser un moviment totalment autàrquic, es va afiliar el 1984 a una organització marxista-leninista-maoista, fundada aquell mateix any, anomenada Moviment Revolucionari Internacional. La principal tasca en àmbit global de Guzmán era la de promoure la imatge i pensament de Mao Tse-Tung, preparant el terreny per a posteriorment promoure la seva pròpia. El 1988, només quatre anys més tard, Sendero Luminoso ja comptava amb comitès de suport en quatre països europeus: Suècia, Alemanya, Bèlgica i Anglaterra.⁴⁷

El discurs d'Abimael Guzmán com la quarta espasa del comunisme començava a guanyar adeptes internacionalment i fins i tot avui en dia, 31 anys després de la seva captura i gairebé 2 després de la seva mort, continua sent rellevant en alguns cercles d'orientació marxista d'arreu del món. Destaquen diversos partits que han adoptat el "Pensament Gonzalo" com a ideologia oficial a Europa, Amèrica del Nord i Amèrica Llatina, organitzacions com "l'Associació d'Amistat – Nou Perú" la qual compta amb organitzacions filials per Europa, Àsia i Amèrica i, en menor mesura, dissidents dels actuals països socialistes, és a dir, organitzacions o partits clandestins que no segueixen el pensament oficial dels partits comunistes governants; per posar un exemple, hi ha constància de que en les recents protestes a la República Popular de la Xina contra la política de Covid-0 van aparèixer pintades en diferents edificis públics amb les frases de "Llarga vida al President Gonzalo!" (贡萨罗主席万岁!) o "Defensa al President Gonzalo amb sang i vida!" (用鲜血和生命保卫贡萨罗总统!), juntament amb els mateixos eslògans però fent referència a Mao Tse-Tung.

---

⁴⁷ RONCAGLIOLO, S. (2017). *La Cuarta Espada. La historia de Abimael Guzmán y Sendero Luminoso*. Penguin Random House Grupo Editorial: Barcelona, España, pp. 80.

FIGURA 2. Pintades reivindicant a Mao Tse-Tung i Abimael Guzmán a la ciutat de Fushun, República Popular de la Xina.

La persistència del “Pensament Gonzalo” avui en dia contrasta amb la de Sendero Luminoso després de la captura d’Abimael Guzmán al 1992, la “Captura del Segle”. Amb la seva caiguda, queia també el suport ideològic del moviment, a més de quedar-se sense el seu “messies”, el líder al voltant del qual s’havia format un culte a la personalitat exagerat.

Naturalment, amb Guzmán fora, s’obriria un debat en torn al conflicte que es mantenia amb l’Estat del Perú, qüestionant-se entre l’abandonament de la guerra o la seva continuació, aquest cop sota el comandament d’Óscar Ramírez, el *Camarada Feliciano*, qui havia substituït a Abimael Guzmán al capdavant de Sendero. Molts membres de Sendero optarien per la desmobilització, afavorits per la Llei de Penediment de 1993, la qual oferia tractes de favor en les condemnes d’aquells que haguessin estat detinguts per terrorisme, sempre i quan col·laboressin amb les autoritats oficials peruanes.⁴⁸

La sortida de la guerra de part dels efectius de Sendero també es va veure motivada per l’acord de pau al que es va arribar amb el President Fujimori. Únicament un mes després de la seva captura, Abimael Guzmán ja havia tingut contactes amb Vladimiro Montesinos, el Cap del Servei d’Intel·ligència Nacional del Perú designat per Alberto Fujimori i, un

⁴⁸ RÍOS, J. & SÁNCHEZ, M. (2018). *Breve historia de Sendero Luminoso*. Los Libros de la Catarata: Madrid, España, pp. 131.

any més tard, es va arribar a un acord en el que Abimael Guzmán admetia la seva derrota.⁴⁹

Tot i el final de la guerra, els anys de violència i terror quedarien marcats en la consciència col·lectiva de la població del Perú i Abimael Guzmán seria erigit com el principal responsable, més que qualsevol altre membre de Sendero Luminoso, dels minoritaris Moviment Revolucionari Túpac Amaru, de les forces de seguretat de l'Estat, tant les Forces Armades com el cos policial, dels comitès d'auto-defensa o dels grups paramilitars, tots agents implicats en aquesta època d'extrema violència i tots responsables, en major o menor mesura, de greus vulneracions dels drets humans.

A partir de l'informe elaborat per la Comissió de la Veritat i la Reconciliació, podem esclarir i donar xifres en torn al grau de responsabilitat dels agents implicats. El nombre de víctimes fatals, morts i desapareguts, en la seva totalitat ascendeix fins als 69.280 (amb un grau de confiança del 95%, podent oscil·lar entre els 61.007 i els 77.552) i Sendero Luminoso és considerat com el instigador del conflicte i el grup al que més víctimes se li atribueixen (segons els testimonis recollits, el 54% i segons l'estimació de la pròpia Comissió de la Veritat i la Reconciliació, el 46%), tot i que això no vol dir que se li tregui responsabilitat als agents estatals, responsables del 37% dels morts i desapareguts que han estat reportats a la Comissió de la Veritat i la Reconciliació, amb les Forces Armades perpetrant més de tres quartes parts d'aquests⁵⁰. En molta menor mesura, el Moviment Revolucionari Túpac Amaru és declarat responsable de l'1'5% dels morts i desapareguts reportats a la Comissió de la Veritat i la Reconciliació⁵¹, amb el 7'5% restant corresponent a altres agents o circumstàncies (rondes camperoles, agents no identificats o víctimes ocorregudes en enfrontaments armats).

Abimael Guzmán, com a líder total i absolut de Sendero Luminoso era presentat com l'enemic principal, fent referència a la tradició andina, podria ser considerat com un nou *pishtaco* per la societat peruana. La seva captura i posterior mostra al públic n'és

---

⁴⁹ RÍOS, J. & SÁNCHEZ, M. (2018). *Breve historia de Sendero Luminoso*. Los Libros de la Catarata: Madrid, España, pp. 132-133.

⁵⁰ REÁTEGUI CARRILLO, F. (2008). *Hatun Willakuy: Versión abreviada del informe final de la Comisión de Verdad y Reconciliación*. Comisión de entrega de la Comisión de Verdad y Reconciliación: Lima, Perú, pp. 17-19.

⁵¹ REÁTEGUI CARRILLO, F. (2008). *Hatun Willakuy: Versión abreviada del informe final de la Comisión de Verdad y Reconciliación*. Comisión de entrega de la Comisión de Verdad y Reconciliación: Lima, Perú, pp. 44.

l'exemple perfecte; Abimael apareixia tancat en una gàbia, vestit amb l'estereotípica disfressa de presoner de franges blanques i negres, les quals no són el protocol pels presoners peruans, però sí ho serien pels presoners senderistes mostrats al món en condicions de denigració, com si se'ls intentés des-humanitzar totalment, al mateix temps que parla al públic, argumentant que la guerra continuarà i que el seu empresonament és un simple contratemps; una actitud bastant contradictòria amb els fets posteriors i la recerca d'un acord de pau amb el govern de Fujimori.⁵²

4. TEORIA I PRAXI DINS EL PARTIT COMUNISTA DEL PERÚ – SENDERO LUMINOSO

Arribats a aquest punt i tenint en compte tot el que s'ha mencionat fins ara, quina fou la cosmologia de Sendero Luminoso, la seva forma d'entendre la realitat? Com es desenvolupà aquesta en el transcurs de la guerra contra l'Estat del Perú? És evident que Sendero Luminoso no representa un exemple de moviment polític simple o generalitzat i, sense oblidar adaptacions o variacions contextuais, va desenvolupar una identitat i una ideologia específica, traduïda també a l'àmbit pràctic.

4.1 LA CONSTRUCCIÓ I EXPANSIÓ DEL PARTIT

---

*“Nuestro pueblo no es frívolo, como gentes estúpidas dicen, han dado grandes hombres, y Mariátegui es uno de los pocos hombres en estas tierras que aplicó el marxismo-leninismo a condiciones especiales y nuestro pueblo empieza a encontrar un nuevo camino, inédito; y comenzó a surgir una luz más pura, una luz resplandeciente, esa luz la llevamos nosotros, en el pecho, en el alma. Esa luz se fundió con la tierra y ese barro se convirtió en acero. Luz, barro, acero, surge el PARTIDO el 28; se forjó el acero, eso somos nosotros, ése es el problema de como surgió la luz y se forjó el acero.”*⁵³

D'aquesta forma messiànica, amb un llenguatge que podríem considerar com a bíblic, narra Abimael Guzmán, durant la Primera Conferència Nacional Ampliada, el naixement del Partit Socialista (posteriorment, Comunista) del Perú al 1928. Un Partit Comunista que, tot i les escissions que ha tingut al llarg del temps, Guzmán i els seus seguidors

---

⁵² Les imatges de l'Abimael Guzmán presoner poden ser trobades per Youtube: <https://www.youtube.com/watch?v=clbyQSUGRik>

⁵³ ARCE BORJA, L. (1989). *Guerra Popular en el Perú. El Pensamiento Gonzalo*. Zambon Ediciones: Lima, Perú, pp. 147-148.

sempre han considerat com a seu, sempre s'han considerat com els continuadors de l'obra de Mariátegui, mentre que la resta, revisionistes, reaccionaris i/o social-imperialistes soviètics, no son res més que desviacions del camí.

La idea del partit polític com a eina superior d'organització de masses del proletariat ha estat present i debatuda en el si del marxisme des dels temps de Marx i Engels, quan aquests, un any després de l'experiència revolucionària de la Comuna de París al 1871, afirmaven que el proletariat no podia actuar com a classe més que constituint-se ell mateix en partit polític propi, oposat a tots els antics partits formats per les classes dominants.⁵⁴

Qui més desenvoluparia la idea del partit polític com a l'organització d'avantguarda del proletariat seria Lenin, apostant pel centralisme democràtic, una forta disciplina, la democràcia electiva dins el partit i la llibertat de crítica dins d'aquesta organització de masses. I si Lenin ho plantejà, Stalin fou qui ho desenvolupà i ho cohesionà en el conjunt d'una ideologia, en el conjunt del marxisme-leninisme, llençant unes quantes tesis sobre la concepció del Partit: El Partit actua com a destacament de l'avantguarda de la classe obrera; com a destacament d'organització de la classe obrera sota el capitalisme; com a forma superior d'organització de classes del proletariat; com a l'instrument que ha de dirigir la dictadura del proletariat; com una unitat de voluntat incompatible amb l'existència de fraccions (d'aquí, per exemple, l'establiment autoritari del Pensament Gonzalo a les quadres de Sendero Luminoso); i, finalment, com un organisme que es consolida al depurar-se d'elements oportunistes.⁵⁵

Sendero Luminoso i Abimael Guzmán atorgarien summa importància a la formació i consolidació del Partit, el qual seria vist com una formació superior, com un organisme mereixedor de culte, al qual se li ha de sacrificar la individualitat per tal de donar lloc a una suposada voluntat col·lectiva; una voluntat col·lectiva que no deixa de ser la voluntat d'un sol home, d'Abimael Guzmán, el qual forma part, juntament amb Mao i Mariátegui, de la "Santa Trinitat" de Sendero Luminoso.

El desenvolupament inicial del Partit es faria principalment a les institucions acadèmiques, especialment a la Universitat Nacional Sant Cristobal de Huamanga, a

---

⁵⁴ MARX, K & ENGELS, F. (1872). De las Resoluciones del Congreso General celebrado en La Haya. Dins de MARX, K. & ENGELS, F. (1974). *Obras Escogidas Tomo II*. Moscou, Rússia, URSS: Progress Publishers, pp. 172. Extret de: <https://www.marxists.org/espanol/m-e/oe/pdf/oe3-v2.pdf> (Consultat el 25-04-2023).

⁵⁵ STALIN, I. (1924). *Sobre los fundamentos del leninismo*. Ediciones Europa-América: Bilbao, Espanya, pp. 70-79.

Ayacucho, quelcom natural si entenem la posició d'Abimael Guzmán, ja no només com a professor, sinó com a tota una autoritat dins aquesta universitat, des de 1969 fins a 1974. Era el lloc ideal per a que Sendero comencés la “reconstitució” del Partit Comunista i, paral·lelament, pogués començar a guanyar el suport popular, el suport de les masses, ja que, tal com deia el mateix Mao Tse-Tung, els comunistes són com una llavor i el poble com la terra i, com a tal, allà on vagin els comunistes, s'han d'unir amb el poble, arrelar-se i florir en ell⁵⁶. Així naixeren els “organismes generats”, organitzacions populars paral·leles a Sendero que actuaven en l'àmbit públic donant suport al Partit, amagat en la clandestinitat, i amb el qual es podia “educar” a les masses amb la llum del maoisme; un exemple el podem trobar en el CETIM (Centre de Treball Intel·lectual Mariátegui), que si bé és cert que es fundà al 1968, la seva rellevància es va disparar amb la constitució de Sendero Luminoso com un partit independent, servint com una base popular d'estudi exhaustiu de les obres de Mariátegui que seria replicada a nivell nacional des de 1973.⁵⁷

És innegable el valor de la feina de Sendero Luminoso en aquests anys, refugiant-se en les universitats, havien aconseguit configurar un quadre ideològic ben formulat i una doctrina i una voluntat formidables, a més de poder establir un ordre disciplinari en un Partit realment ben organitzat i, especialment, haver pogut calar en la massa popular, haver aconseguit una base sòlida de suport.

No significa que tota la feina de Sendero fos exempta de contra-temps. El rigor ideològic, mentre que d'una banda pot afavorir la cohesió d'un grup i la voluntat del sacrifici pel compliment d'una causa, comporta de forma indestriable la falta d'adaptabilitat, ergo la intolerància per allò considerat com a “diferent” o “rival”. Un exemple el podem trobar en l'absència del Partit Comunista del Perú – Sendero Luminoso en l'impuls o, directament, la participació en els diferents moviments socials que es trobaven en auge al Perú: ocupacions de terres, moviments regionals, vagues de treballadors, etc. El motiu? El suport que aquests tingueren per part del Partit Comunista del Perú – Unitat i altres grups d'esquerres; com a tal, aquests moviments socials eren qualificats de “revisionistes” i propers a l'òrbita de la Unió Soviètica i els seus interessos i la participació de Sendero

---

⁵⁶ TSE-TUNG, M. (1966). *Citas del Presidente Mao Tse-Tung*. Ediciones en lenguas extranjeras: Pequín, República Popular de la Xina, pp. 181.

⁵⁷ RÍOS, J. & SÁNCHEZ, M. (2018). *Breve historia de Sendero Luminoso*. Los Libros de la Catarata: Madrid, España, pp. 53-57.

en aquests no era una opció que estigués damunt la taula⁵⁸, cosa que podem traduir en la falta de suport per part dels participants d'aquests moviments socials cap a la causa d'Abimael Guzmán i la resta de senderistes.

És necessari mencionar també que el seguiment dogmàtic d'una versió simplificada i ortodoxa del maoisme comportava també el manteniment d'una visió específica de la societat, els canvis dels quals no eren reconeguts per l'òrbita senderista. Per una part, el Perú ja havia perdut els elements feudals de la seva economia agrària, a partir de la reforma de Juan Velasco Alvarado; per Sendero, però, això no era així, el Perú continuava sent "semi-feudal" i el trànsit cap a una democràcia liberal tenia nul·la importància i només representava un "continuisme feixista". Relacionat amb les masses populars, també tenim la problemàtica de si aquestes podien tenir o no iniciativa política pròpia, en la qual Sendero Luminoso atorgava summa importància a la presència i acció d'un partit guia, negant qualsevol auto-determinació política de les masses.⁵⁹

4.2 L'ÚS DEL TERROR I EL CULT A LA VIOLÈNCIA

Aquest fou l'inici del desenvolupament estructural, polític i ideològic de Sendero Luminoso; però a la feina realitzada se li havia de sumar un altre factor per a poder considerar la constitució definitiva del nou Partit Comunista del Perú. Aquest factor restant és el desenvolupament del partit a través de la lluita armada.

El 19 d'abril de 1980, menys d'un mes abans de la primera acció bèl·lica de Sendero Luminoso, des de la "Primera Escola Militar" es posava de manifest que:

"En esta grandiosa epopeya de la historia mundial, nuestro pueblo junto a los hermanos de clase de América Latina, junto a las masas latinoamericanas tiene un papel y lo está cumpliendo y lo cumplirá más aún. Nuestro pueblo entra a tomar el poder por las armas. Son cientos de años de lucha; los movimientos campesinos han estremecido las raíces de la explotación, pero aún no ha logrado derrumbarlas. En este país se forjó el Partido Comunista, acero puro y generó la luz bebiendo del marxismo-leninismo-pensamiento maotsetung. Camaradas, en este pueblo, hoy estamos entrando a una tercera etapa; esa tercera etapa es la de la contienda armada. Revolución y contrarrevolución se aprestan

⁵⁸ DEGREGORI, C.I. (2000). Discurso y violencia política en Sendero Luminoso. Dins de *Bulletin de l'Institut français d'études andines*, 29(3), pp. 496.

⁵⁹ DEGREGORI, C.I. (2000). Discurso y violencia política en Sendero Luminoso. Dins de *Bulletin de l'Institut français d'études andines*, 29(3), pp. 497-498.

a la violencia. Ellos en su vieja y sangrienta violencia, en su paz de bayonetas, en su guerra maldita que liquida en las cárceles, en las escuelas, en las fábricas, en los campos, asesinando incluso a niños en los vientres maternos.”⁶⁰

El Partit no està complet ja que falta el pas a l’acció, tot el procés de reconstitució i formació de Sendero Luminoso es conjuga dialècticament amb la lluita armada, com si es tractés d’una contradicció entre allò “vell” i allò “nou”, allò que està per venir. De la mateixa manera, el discurs posa en evidència com les bases de Sendero Luminoso es sostenen sobre el seu inherent militarisme.

Sendero Luminoso és una oda a la violència, un organisme glorificador d’aquesta a partir de l’odi que l’ha generat. L’odi indiscriminat, sense una direcció fixa, no porta a res, per això l’odi necessita un discurs que el transformi en violència, per tal d’avançar cap a l’assoliment d’una finalitat. En això Abimael Guzmán era un geni; ell, com a profeta, tenia la gran capacitat de capitalitzar aquest odi provinent de diferents sectors de la societat peruana que havien estat ignorats, exclosos i integrar-lo en el seu discurs.

El discurs, basat en els valors del comunisme, en una retòrica d’igualtat, va cridar l’atenció, va connectar amb els “pàries”, és a dir, aquells sectors socials que estigueren més desatesos per l’Estat i es configuraven com els més vulnerables: població rural, camperola, indígena, analfabeta i pobre.⁶¹

La violència resultant, quan es fa de forma tant indiscriminada com realitzà Sendero Luminoso i amb els mètodes que aquests utilitzaren, condueix inevitablement al terror. El terror no és només un sentiment, no és únicament una reacció natural a un esdeveniment traumàtic, també és una eina que pot ser utilitzada per a la consecució d’un objectiu i Sendero Luminoso sabia això molt bé (val a dir, però, que tot això també s’aplica a les Forces Armades de l’Estat del Perú, ni molt menys exemptes de criticisme per les seves accions).

La ciutat de Lima n’és l’exemple perfecte. En diferents dates assenyalades (Nadal, Any Nou, l’aniversari d’Abimael Guzmán, etc.) la ciutat quedava a les fosques, si més no, aquella part que no estava sota el control total de Sendero, com si ho estaven alguns barris

---

⁶⁰ ARCE BORJA, L. (1989). *Guerra Popular en el Perú. El Pensamiento Gonzalo*. Zambon Ediciones: Lima, Perú, pp. 165-166.

⁶¹ RÍOS, J. & SÁNCHEZ, M. (2018). *Breve historia de Sendero Luminoso*. Los Libros de la Catarata: Madrid, España, pp. 81.

de les afores. Laura Zambrano, la *Camarada René* n'era l'encarregada i sota les seves ordres, Sendero va volar 247 torres d'alta tensió entre 1980 i 1985, a part d'organitzar comitès per a petits incendis, sabotatges o accions de propaganda⁶². Tot per assenyalar-li a la població de la ciutat una evidència: Sendero estava allí, estaven a prop. Com si d'una història de por per a infants es tractés, els *terrucos* no es podien veure, però hi eren.

Tampoc és com si des de la direcció central de Sendero Luminoso s'intentés evitar l'ús de mètodes moralment qüestionables per a guanyar el conflicte. Per exemple, la massacre de Lucanamarca, en la que Sendero va executar a 69 camperols del poble de Santiago de Lucanamarca, va ser aprovada pel mateix Abimael Guzmán. Realment, tot senderista era autoritzar a efectuar els actes de violència que trobés convenient pel desenvolupament de la insurrecció, ja fossin tortures o massacres, la crueltat i brutalitat dels quals havia de ser del major calibre possible, per a poder compensar la falta d'efectius que es tenia respecte les Forces Armades.⁶³

Podem veure una auto-justificació de la violència senderista en quant aquesta era una resposta a la violència dels elements contra-revolucionaris. Davant la quasi impossibilitat d'una revolució pacífica de tal calibre i de naturalesa marxista, se'ns planteja un dilema: la justificació de la defensa violenta contra la reacció estatal (posseïdora del monopoli de la violència) passa pels seus mètodes d'ús o per la seva direccionalitat? Encoratjo la reflexió per part del lector.

4.3 LES BASES DE SUPORT DE SENDERO LUMINOSO

A partir de la retòrica maoista imperant dins Sendero Luminoso, resulta natural que el proletariat industrial urbà no representés la principal base de suport del Partit, sinó el camperolat. En general, es podria dir que el problema camperol (que amb les tesis de Mariátegui s'extrapola al problema indígena) era la base sobre la qual Sendero buscava sustentar-se. No significa ni molt menys que s'abandonés totalment als treballadors de les ciutats, però la tàctica guerrillera maoista d'ocupar els pobles per a únicament després realitzar ofensives de conquesta sobre les ciutats donava lloc al haver d'establir prioritats.

---

⁶² RONCAGLILOLO, S. (2017). *La Cuarta Espada. La historia de Abimael Guzmán y Sendero Luminoso*. Penguin Random House Grupo Editorial: Barcelona, España, pp. 77.

⁶³ PORTOCARRERO, G. (2015). *Profetas del Odio. Raíces culturales y líderes de Sendero Luminoso*. Fondo Editorial de la Pontificia Universidad Católica del Perú: Lima, Perú, pp. 14.

No és fàcil identificar una xifra exacta del suport popular que va rebre Sendero en el marc de la guerra, especialment perquè la mateixa fidelitat del camperolat mai va estar assegurada i va variar enormement amb el pas dels anys, però sí que podem trobar algunes mostres importants de suport cap a Sendero Luminoso.

La major mostra de suport popular a la causa senderista la trobaríem el 10 de setembre de 1982, no en una insurrecció ni en una manifestació, sinó en un funeral. El 3 de setembre anterior, Edith Lagos, una jove senderista nascuda a Ayacucho, havia intentat robar una camioneta per aprendre a conduir, trobant-se amb que les seves víctimes eren en realitat policies locals que no dubtaren en obrir foc, abatent a la jove Edith, la qual moria amb únicament 19 anys.

La peculiaritat d'Ayacucho, on es realitzà el funeral, és que era una ciutat molt religiosa i el pare d'Edith li va demanar al bisbe auxiliar que oficies la missa del funeral. El taüt sortiria de l'Església envoltat amb una bandera vermella en la qual es podia veure perfectament una falç i un martell; de nou amb Sendero trobem la unió entre el catolicisme i el comunisme, aquest cop en forma de símbols. En comptes d'anar al cementiri, el taüt es dirigí cap a la Plaça de les Armes, on es donava una espectacular imatge. Com si d'una pelegrinatge es tractés, milers de persones acompanyaven a Edith Lagos; com a mínim, uns 10.000 assistents, arribant algunes estimacions a ascendir fins als 20.000 o els 30.000, amb algunes fonts arribant a afirmar que Abimael Guzmán en persona havia assistit al funeral.⁶⁴

FIGURA 3. Fotografia del multitudinari funeral d'Edith Lagos a Ayacucho.

---

⁶⁴ RONCAGLIOLO, S. (2017). *La Cuarta Espada. La historia de Abimael Guzmán y Sendero Luminoso*. Penguin Random House Grupo Editorial: Barcelona, España, pp. 71.

Afirmar que tots els assistents eren simpatitzants de Sendero Luminoso seria entrar en especulacions, però si que podríem argumentar que tal assistència per acomiadar-se de la jove senderista podria ser fruit de la empatia o d'una consideració de la causa de Sendero com a legítima, quelcom que anava de perles per la propaganda senderista.

Tal com s'ha mencionat abans, Sendero Luminoso havia estat capaç de mobilitzar a diferents sectors socials de la població peruana, als exclosos per l'Estat que havien trobat en Sendero l'esperança d'un canvi radical. Durant els primers dos anys de la guerra, per a un sector important de la població camperola i indígena, Sendero Luminoso es va convertir en el seu administrador de justícia particular, gestionant i solucionant amb els seus mètodes mals socials com l'adulteri, l'alcoholisme, la violència familiar, entre altres, amb l'objectiu en ment de formar comitès populars que ajudessin a la guerrilla en la seva guerra popular perllongada. Ràpidament, però, Sendero va passar de ser l'heroi al dolent de la pel·lícula; davant la no cooperació o, més ben dit, la no subjugació d'alguns sectors camperols o urbans marginals cap a la causa senderista, el Partit va degenerar i començà a re-dirigir les seves accions repressives i terroristes cap a aquests grups, als quals es suposava que protegia.⁶⁵

Gràcies a les dades aportades per la Comissió de la Veritat i la Reconciliació, sabem que aquelles persones dedicades a les activitats agropecuàries van representar el 57% de les víctimes causades per Sendero Luminoso (s'ha de tenir en compte, que aquestes xifres no distingeix entre pobres i rics, sent aquests últims els que teòricament representaven un major impediment per la revolució segons la visió del món híper-simplificada del Pensament Gonzalo, al ser els que estaven més connectats al mercat i les diferents xarxes i institucions polítiques)⁶⁶, quelcom bastant xocant si tenim en compte que el maoisme predica que aquesta classe ha de ser la força motriu del Partit Comunista a l'hora de realitzar la revolució i que podríem argumentar que respon a una degeneració dels ideals marxistes, a més d'una mostra inequívoca de la veritable cara de Sendero Luminoso, la d'un grup, encapçalat per un home, que busca imposar el seu discurs i la seva cosmologia a través de la subjugació i que qualsevol individu o col·lectiu, independentment del valor

---

⁶⁵ RÍOS, J. & SÁNCHEZ, M. (2018). *Breve historia de Sendero Luminoso*. Los Libros de la Catarata: Madrid, España, pp. 81-82.

⁶⁶ REÁTEGUI CARRILLO, F. (2008). *Hatun Willakuy: Versión abreviada del informe final de la Comisión de Verdad y Reconciliación*. Comisión de entrega de la Comisión de Verdad y Reconciliación: Lima, Perú, pp. 56.

que pogués tenir des d'una perspectiva aparentment marxista, era prescindible si no acceptava aquesta subjugació.

5. CONCLUSIONS

Sendero Luminoso representa, en definitiva, un exemple perfecte sobre la degeneració d'una idea. L'evolució de la seva fallida revolució ens dona l'oportunitat de qüestionar-nos si realment aquesta, en cas de que la història s'hagués concretat amb un diferent final, hauria actuat en benefici d'aquelles classes explotades a les que afirmaven que pretenien alliberar, tot i que en aquest cas estaríem entrant ja en pures especulacions.

El Partit actua com un reducte del passat, tant colonial, andí com del marxisme mateix; la seva cosmovisió radicava en la societat passada, incapaç d'interpretar la realitat tal com es desenvolupava davant els seus propis ulls. Sense ser conscients, Sendero Luminoso articulà un discurs amb dites comunistes, però de naturalesa anti-marxista, fonamentant-se en el dogmatisme, la creença de posseir la veritat absoluta i la materialitat, cert, però una materialitat passada, aquella que altres individus, diguem-los-hi Mariátegui, diguem-los-hi Mao, analitzaren en els seus contextos determinats. Un exemple és la relació de Sendero Luminoso amb les comunitats camperoles i indígenes, únicament conegudes per la direcció senderista a partir d'uns escrits on Mariátegui, mig segle enrere, exposava el seu valor històric i les considerava imprescindibles per la revolució, donant-se un desconeixement real sobre la lògica i funcionament d'aquestes en la contemporaneïtat i una resultant desconexió entre Partit i comunitats, les quals optaven per l'auto-defensa davant la violència resultant de no acceptar cegament el discurs de Sendero.

Fins a cert punt, podem argumentar que els mètodes "revolucionaris" de Sendero responien a dos factors: en primer lloc, la mateixa naturalesa del Partit, desenvolupat a partir de la puresa ideològica i la guerra mateixa, fent que el militarisme, la violència i el terror fossin inherents en la lògica senderista; d'altra banda, la radicalitat dels seus actes pogué ser augmentada a l'actuar com una resposta a la violència i l'opressió de les forces reaccionaries de l'Estat del Perú, no molt diferent a l'aplicada per Sendero Luminoso.

Finalment i a mode de conclusió, són necessàries unes línies per l'artífex principal de Sendero Luminoso. Abimael Guzmán, pseudo-profeta amb faceta roja i cor de populista, va morir l'11 de setembre de 2021 a la presó de màxima seguretat de la Base Naval del Callao, la seva residència des de que se'l va condemnar a cadena perpètua l'any 1992. Ja

no es troba entre nosaltres, però el seu nom serà difícil d'oblidar per tota la societat peruana i pels reductes de la seva obra, Sendero Luminoso, amagats a les muntanyes, sent només una ombra del que alguna vegada van arribar a ser, el major perill intern al que es va enfrontar l'Estat del Perú des de la seva independència.

6. BIBLIOGRAFIA

ANGUIANO ROCH, E. (2017). La Gran Revolución Cultural Proletaria de China, 1966-1976, en *Centro de Estudios China-México*, (42), pp. 1-28.

ARCE BORJA, L. (1989). *Guerra Popular en el Perú. El Pensamiento Gonzalo*. Zambon Ediciones: Lima, Perú.

DEGREGORI, C.I. (1990). *El surgimiento de Sendero Luminoso: Ayacucho 1969-1979. Del movimiento por la gratuidad de la enseñanza al inicio de la lucha armada*. Instituto de Estudios Peruanos: Lima, Perú.

DEGREGORI, C.I. (2000). Discurso y violencia política en Sendero Luminoso. Dins de *Bulletin de l'Institut français d'études andines*, 29(3), pp. 493-513.

GUEVARA, E. (2006). *La guerra de guerrillas*. Ocean Sur: La Habana, Cuba, pp. 21. (Original de 1961).

GUZMÁN, G. (1976). Características generales de la CEPAL. Dins de *El desarrollo latinoamericano y la CEPAL*. Editorial Planeta: Barcelona, España, pp. 209-222.

JIMÉNEZ VIGARA, M. (2022). La línea internacional del Partido Comunista del Perú, Sendero Luminoso (PCP-SL): Del origen hasta el inicio de la lucha armada (1962-1980). Dins de *Boletín Americanista*, LXXII.2(85), pp. 217-238.

KAY, C. (2003). Estructura agraria y violencia rural en América Latina. En *Sociologías*, 5(10), pp. 220-248.

KLAREN, P. (2012). *Nación y sociedad en la historia del Perú*. Instituto de Estudios Peruanos: Lima, Perú.

MARIÁTEGUI, J.C. (2007). *7 ensayos de interpretación de la realidad peruana*. Fundación Biblioteca Ayacucho: Caracas, Venezuela. (Original de 1928).

MARX, K & ENGELS, F. (1872). De las Resoluciones del Congreso General celebrado en La Haya. Dins de MARX, K. & ENGELS, F. (1974). *Obras Escogidas Tomo II*.

Moscú, Rússia, URSS: Progress Publishers, pp. 172. Extret de: <https://www.marxists.org/espanol/m-e/oe/pdf/oe3-v2.pdf> (Consultat el 25-04-2023).

MAYER, E. (2009). *Cuentos feos de la reforma agraria peruana*. Instituto de Estudios Peruanos: Lima, Perú.

NUREÑA, C. (2012). El “Pensamiento Gonzalo”, la violencia hecha dogma político, en *Minedu*, p. 1-21. Extret de: <https://juventud.gob.pe/wp-content/uploads/2017/12/El-Pensamiento-Gonzalo-la-violencia-hecha-dogma-político.pdf> (Consultat el 5 d’abril de 2023).

PORTOCARRERO, G. (2015). *Profetas del Odio. Raíces culturales y líderes de Sendero Luminoso*. Fondo Editorial de la Pontificia Universidad Católica del Perú: Lima, Perú.

REÁTEGUI CARRILLO, F. (2008). *Hatun Willakuy: Versión abreviada del informe final de la Comisión de Verdad y Reconciliación*. Comisión de entrega de la Comisión de Verdad y Reconciliación: Lima, Perú.

RÍOS, J. & MANUEL AZCONA, J. (2019). *Historia de las guerrillas en América Latina*. Los Libros de la Catarata: Madrid, España.

RÍOS, J. & SÁNCHEZ, M. (2018). *Breve historia de Sendero Luminoso*. Los Libros de la Catarata: Madrid, España.

RONCAGLIOLO, S. (2017). *La Cuarta Espada. La historia de Abimael Guzmán y Sendero Luminoso*. Penguin Random House Grupo Editorial: Barcelona, España.

ROTHWELL, M. (2010). Influencia de la Revolución China en América Latina: México, Perú y Bolivia. En *Revista Fuentes*, 4(9), pp. 5-11.

RUPAR, B. (2018). El debate chino-soviético y la emergencia del maoísmo como corriente política diferenciada en el movimiento comunista internacional. En *Historia Contemporánea*, 57, pp. 559-586.

SNOW, E. (1974). *China. La larga revolución*. Alianza Editorial: Madrid, España.

STALIN, I. (1924). *Sobre los fundamentos del leninismo*. Ediciones Europa-América: Bilbao, España.

TSE-TUNG, M. (1966). *Citas del Presidente Mao Tse-Tung*. Ediciones en lenguas extranjeras: Pequín, República Popular de la Xina.

TSE-TUNG, M. (1938). Problemas de la guerra y de la estrategia. Dins de TSE-TUNG, M. (1968). *Obras Escogidas de Mao Zedong Tomo II*. Ediciones en lenguas extranjeras: Pequín, República Popular de la Xina, pp. 225-242.

VARGAS LLOSA, M. (1993). *Lituma en los Andes*. Editorial Seix Barral: Barcelona, Espanya.

7. ANNEX

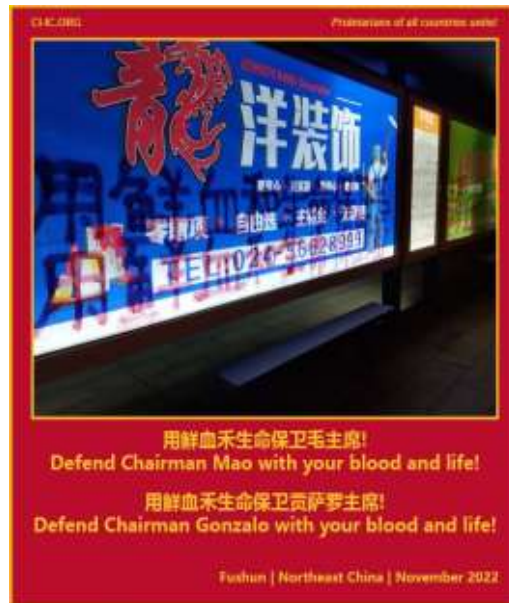

IMATGE DE LA PORTADA. Cartell de propaganda de Sendero Luminoso. Extret de: <http://perureports.com/shining-path/> (Consultat el 23 d'abril de 2023).

FIGURA 1. Imatge propagandística de Sendero Luminoso. Extret de: <https://www.expresso.com.pe/especiales/ejercito-guerrillero-popularconto-con-5000-genocidas/> (Consultat el 6 de maig de 2023).

FIGURA 2. Pintades reivindicant a Mao Tse-Tung i Abimael Guzmán a la ciutat de Fushun, República Popular de la Xina. Extret de: <https://ci-ic.org/blog/2022/12/06/china-graffiti-in-beijing-and-fushun/> (Consultat el 17 d'abril de 2023).

FIGURA 3. Fotografia del multitudinari funeral d'Edith Lagos a Ayacucho. Extret de: <http://elpolvorin.over-blog.es/article-hecho-sin-precedentes-honras-funebres-de-la-guerrillera-senderista-edith-lagos-51729107.html> (Consultat el 29 d'abril de 2023).